

Štrajk hrvatskih sveučilištaraca u jesen 1971. u onodobnom tisku

Marin Knezović

Na osnovi suvremenog tiska autor pokušava rekonstruirati tijek hrvatskih sveučilištaraca u jesen 1971. Utvrđuje glavne zahtjeve štrajkaša, njihove ciljeve, opseg štrajka, te stavove tadašnjeg hrvatskog političkog rukovodstva prema štrajku. Na kraju pokazuje na koji su način studenti odgovorili na držanje političkog rukovodstva.

Štrajk hrvatskih sveučilištaraca održan od 22. XI. do 3. XII. 1971. predstavljao jedan od vrhunaca "masovnog pokreta". Pregledavajući tisak koji je izlazio u vrijeme štrajka - "Vjesnik", "Politiku", "Hrvatski tjednik", "Hrvatsko sveučilište", "Studentski list", "Telegram" - nastojao sam dati na njegovu pisanju zasnovan prikaz zbivanja kao i reakcije na ta zbivanja u novinama.¹

Glavno obilježje članaka u vezi sa štrajkom jest odsutnost osobnog stava. U njima se najčešće samo prenose pojedini događaji, istupanja, zaključci suprotstavljenih strana i njihove reakcije na stavove suprotne strane. Komentari uglavnom prenose službene stavove političkog rukovodstva. Izuzetak su komentari proizašli iz studentskih i njima sklonih krugova u kojima je sloboda izražavanja bitno veća. Objavljeni članci (u prvom redu zagrebačkog tiska) uglavnom su nepotpisani. Izuzetak predstavljaju članci "Politike" (kao potpisani se javljaju M. Maloča, S. Ostojić, D. Basara i Z. Miodrag). "Vjesnik" uz prenošenje stavova različitih strana prednost daje stavovima političkog rukovodstva Hrvatske što studenti doživljavaju kao pritisak na javnost u korist rukovodstva. Informacije koje donosi "Politika" doimlju se uglavnom korektnima. "Politika" donosi i neke bitne informacije koje "Vjesnik" prešućuje. Studentski tisak uglavnom donosi zaključke i stavove studenata, njihovih različitih organa i udruženja dok su komentari prilično rijetki. Studentima sklon tisak, nasuprot tome, uglavnom samo komentira studentska zbivanja.

Premda relativno svježa tema, štrajk je hrvatskih sveučilištaraca već zaslužio historiografsku obradu. Već tijekom štrajka osjećao je dio suvremenika njegovu važnost. Štrajkaši su dodirnuli ključne probleme tadašnje Hrvatske i Jugoslavije i bili su svjesni neophodnosti njihova brzog i korjenitog rješavanja. Doista, poslije gušenja studentskog pokreta, odnosno "masovnog pokreta" - čiji je on bio dio - u prosincu 1971., za Hrvate, a posebno za hrvatsku inteligenciju Jugoslavija i jugoslavenska ideja definitivno su umrli. Slijedećih 20 godina obilježit će uzaludni napori da se Jugoslavija održi, iako je sjeme zla već duboko pustilo korijene.

¹ Vjesnik socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske (od 23. XI.-4. XII. 1971.), Politika utemeljitelja Vladimira Ribnikara (od 23. XI.-4. XII. 1971.), Hrvatsko sveučilište izdanje sveučilišta u Zagrebu (od 26. XI. 1971.), Telegram hrvatski list za pitanja kulture (od 26. XI. 1971.), Studentski list tjednik studenata Zagreba (od 26. XI. 1971.), Hrvatski tjednik novine za kulturna i društvena pitanja (od 26. XI. i 3. XII. 1971.).

Zahtjevi i ciljevi štrajkaša

Osnovni dokument za razmatranje ciljeva štrajka predstavljaju zaključci zbora hrvatskih sveučilištaraca od 22. 11. 1971.² U njima studenti daju podršku promjeni ustava Socijalističke Republike Hrvatske (dalje SRH) koja Hrvatsku konstituira kao suverenu, nacionalnu državu hrvatskog naroda. Podržan je referat Savke Dabčević-Kučar (predsjednica Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske - dalje CK SKH) iznesen na 22. sjednici CK SKH. Osuđuju se pokušaji da se “napuhani ekscesi” prikažu kao osnovna značajka društveno-političkog trenutka Hrvatske. Izražava se neslaganje s onima koji svoje političko djelovanje svode na obračun sa hrvatskom inteligencijom, hrvatskim sveučilištarcima i hrvatskim kulturnim ustanovama. Ističe se kako ne može doći do radikalnih promjena ako ne dođe i do korjenitih kadrovskih promjena, kako u Hrvatskoj, tako i u cijeloj Jugoslaviji. Kao izraz podrške SKH, Savezu komunista Jugoslavije (dalje SKJ) i Titu studenti na Hrvatskom sveučilištu obustavljaju nastavu. Studenti opravdavaju takav postupak potrebom vršenja pritiska na birokratske snage koje spriječavaju reformne procese. Štrajk treba trajati dok se ne donesu radikalne promjene u deviznom sustavu. Osuđuju se pokušaji da se sveučilištarci i lijeva hrvatska inteligencija prikažu kao nacional-šovinističke i separatističke snage. Radi organiziranja štrajka traži se plenum Saveza studenata Zagreba (dalje SSZ) i Saveza studenata Hrvatske (dalje SSH). Daje se puna podrška Titu. Sa zaključcima se upoznavaju i sveučilištarci u drugim jugoslavenkim republikama.

Zaključci svjedoče o četiri osnovna cilja štrajkaša:

1. Pružiti podršku zahtjevu za konstituiranjem Hrvatske kao suverene države hrvatskog naroda.
2. Pružiti podršku rukovodstvu SKH
3. Potaknuti uklanjanje protivnika reformnih kretanja i obraniti se od njihovih napada.
4. Potaknuti bržu promjenu deviznog sustava u korist Hrvatske.

Ova četiri osnovna cilja podržavali su i ostali studentski istupi kao i istupi onih krugova koji su podržavali štrajk.

Zahtjev za većom samostalnošću Hrvatske osobito je izražen u istupima predsjednika SSH Ante Paradžika.³ Tako on u uvodnom izlaganju na zboru hrvatskih sveučilištaraca 22. 11., sumirajući zahtjeve studenata posebno ističe njihovu zainteresiranost za jasno definiranje hrvatske državnosti i pune ravnopravnosti svih građana koji žive u SRH i smatraju je svojom domovinom. Paradžik zamjera amandmanima na ustav SRH nepreciznost koja otvara prostor za dvojaka tumačenja. Pri tome nudi studentsku formulaciju amandmana. U njima je istaknuto kako je hrvatski narod kroz narodnooslobodilačku borbu i revoluciju ostvario svoju nacionalnu državu SRH i polazeći od prava na samoopredjeljenje i odcjepljenje on se sa ostalim narodima udružuje u zajednicu ravnopravnih naroda Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju (dalje SFRJ).

Studentski amandmani definiraju SRH kao suverenu i nacionalnu državu hrvatskog naroda koja osigurava ravnopravnost svim svojim građanima bez obzira na nacionalnu, vjersku, rasnu i drugu pripadnost. U SRH službeni jezik je hrvatski jezik, a pismo latinica. Oni određuju Zagreb za glavni grad SRH, a himnom postaje “Lijepa naša domovino”. Narodnostima se jamči pravo na slobodno i ravnopravno upotrebljavanje i izražavanje svih vidova nacionalnih osobitosti. Postupak pred sudovima i drugim organima SRH vodi se na hrvatskom jeziku.

² Vjesnik 23. XI. 1971. str. 5.

³ Hrvatsko sveučilište, 26. XI. 1971. str. 3.

Posebno su zanimljivi stavovi koji se odnose na vojno ustrojstvo. Službeni jezik u vojsci treba biti hrvatski. Građani SRH trebaju služiti vojni rok na svom teritoriju. Republike se trebaju brinuti o srazmjernoj zastupljenosti naroda i narodnosti u starješinskom kadru oružanih snaga SFRJ. Admiralitet treba imati sjedište u Splitu.

Iz gore navedenoga jasno se može uočiti koliku su važnost polagali studenti na položaj Hrvata u vojsci kao jednom od osnova hrvatske suverenosti. Zazor studenata prema vojsci izražen je i u istupu Dražena Budiše (predsjednik SSZ) na istom zboru kada je pozivajući studente da ne izlaze na ulice to obrazlagao time "... jer mi znamo u čijim je rukama danas milicija i vojska."⁴

Zahtjeve slične A. Paradžiku iznosio je i Ivan Zvonimir Čičak (student proktor). On zahtijeva da se budućnost Hrvatske temelji na povijesnom kontinuitetu, slobodi, borbi za istinu, ali i na socijalizmu, samoupravljanju i internacionalizmu.

Podudarni stavovi izneseni su i u članku u "Vjesniku" od 25. 11. pod naslovom "Sveučilište o ustavnim amandmanima i budućem ustavu" u kojem se naglašava traženje ničim ograničenog prava Hrvata na konstituiranje suverene nacionalne države. Ona treba biti uređena na osnovama socijalizma, samoupravljanja i jednakopravnog udjela svih građana i naroda i narodnosti u SRH. S tim u vezi traži se reciprocitet za Hrvate u drugim republikama. Posebno se zahtijeva zaštita slobode pojedinca protiv zloupotreba državne vlasti kao i pojedinaca i naroda protiv eksploatacije i ugnjetavanja. Samoupravljanje treba biti praktičan izraz slobode i privrženosti univerzalnom čovječanstvu.

Studenti posebnu pozornost posvećuju izrazima podrške rukovodstvu SRH. Tako, primjerice, plenum SSH daje podršku svim progresivnim snagama Hrvatskog sveučilišta kao i SRH i SFRJ, a koje teže dokuću centralističkog, etatiističkog i monopolističkog gospodarskog, kulturnog i političkog sustava. Prvenstveno se podrška pruža zaključcima i orijentaciji 22. sjednice CK SKH.

Na zboru studenata Hrvatskog sveučilišta, koji je izglasao odluku o štrajku, kao glavnog protivnika težnji studenata govornici su (I. Z. Čičak, Josip Miči, Mladen Vedriš) isticali Milutina Baltića, tadašnjeg predsjednika Saveza sindikata Hrvatske. Uz njega se prozivaju i Dušan Dragosavac i Rade Bulat. Zahtjev za smjenu M. Baltića istaknuli su i studenti medicine, studenti doma "Stjepan Radić", plenum SSH, itd. Najopsežniji popis protivnika reformi dao je fakultetski odbor SS Pravnog fakulteta. Oni tu prozivaju uz neizbježnog Baltića i Dušana Dragosavca, Josipa Vrhovca, Emu Derossi Bjelajac, Čedu Grbića i Radu Bulata. Umjesto njih koji paraliziraju rad CK SKH treba postaviti ljude odane Hrvatskoj i socijalizmu. Zbor zadarskih studenata uz smjenu Baltića traži i uklanjanje unitarista među visokoškolskim nastavnicima.

U izlaganju na zboru hrvatskih sveučilištaraca A. Paradžik je istakao potrebu za oštrijom akcijom kako bi se pomaklo pitanje deviznog i bankarskog sustava. Traži razbijanje centralističkog privrednog sustava, kao i sudjelovanje radnika na radu u inozemstvu u formuliranju ustava. Za seljake zahtijeva veći zemljišni maksimum, komasaciju i povoljno kreditiranje. Ipak, studente najviše zaokuplja pitanje deviznog sustava. U tom smislu na zboru sveučilištaraca potpredsjednik SSH G. Dodig povezuje trajanje štrajka s energičnijim istupom Sabora SRH u prilog izmjene deviznog sustava, a D. Budiša poziva studente da se njihova akcija prvenstveno poveže s rješavanjem deviznog sustava. Pitanje pravedne raspodjele studenti ne ograničavaju samo na Hrvatsku, već je traže u cijeloj Jugoslaviji. Zanimljive su ideje studenata kako izvršiti pritisak na saveznu administraciju. Tako zbor studenata doma "Stjepan Radić" traži obustavu isporuke deviza saveznim bankama. Sličan postupak traže i studenti Filozofskog fakulteta,

⁴ Politika 23. XI. 1971. str. 6.

ali pri tome traže da takvu odluku donese Sabor na posebnom zasjedanju. Na istoj liniji su i zahtjevi instituta "Ruđer Bošković". Glavna prepreka razvoju je autarkični privredni sustav. Studenti uviđaju kako se bez rješenja deviznog, bankarskog i vanjskotrgovinskog sustava Hrvatska ne može uspješno konstituirati. Dakle, u rješenju deviznog sustava studenti vide jednu od osnova hrvatskog suvereniteta.

Svi se zahtjevi i ciljevi štrajkaša mogu svesti na jedan cilj - suverenost Hrvatske. Pri tome su studenti podržavali one snage za koje su smatrali da tome mogu pridonijeti (rukovodstvo SKH i Tito), tražili su uklanjanje onih koji se tome protive i stvaranje gospodarske osnove hrvatske suverenosti pri čemu vrlo važnu ulogu ima pravo Hrvatske da raspolaže devizama koje je zaradila.

Opseg štrajka

O raširenosti štrajka tisak donosi različite podatke, a često i kontradiktorne. Posebno su česta razmimoilaženja oko pristupa pojedinih fakulteta obustavi rada ili prekida obustave rada na pojedinim fakultetima. Ponekad isti list u istom broju donosi proturječne podatke.

Razmjerno najpouzdaniji podaci postoje o stanju na zagrebačkim visokoškolskim ustanovama. Popise zagrebačkih visokoškolskih ustanova koje su pristupile štrajku donosi "Vjesnik" od 25. 11. 1971. i "Studentski list" od 26. 11. 1971. Tako "Vjesnik" navodi kao ustanove koje su u Zagrebu pristupile štrajku: Elektrotehnički fakultet, Filozofski fakultet, Geodetski fakultet, Građevinski fakultet, Pravni fakultet, Prirodoslovno - matematički fakultet, Poljoprivredni fakultet, Stomatološki fakultet, Tehnološki fakultet, Šumarski fakultet, Veterinarski fakultet, Farmaceutski fakultet, Fakultet defektologije, Arhitektonski fakultet, Fakultet strojarstva i brodogradnje, Fakultet gospodarskih znanosti, Fakultet političkih nauka, Medicinski fakultet, Akademija likovnih umjetnosti, Glazbena akademija, Kazališna akademija, Pedagoška akademija, Visoka škola za vanjsku trgovinu, Visoka škola za fizičku kulturu, Viša građevinska škola, Viša PTT škola, Viša tehnička konfekcijska škola, Viša tehnička tekstilna škola, Viša medicinska škola, Viša škola za cestovni saobraćaj, Viša tehnička škola "Rade Končar", Viša tehnička škola, RGN (?), Saobraćajni studij. "Vjesnik" nabroja i nekoliko drugih ustanova koje popis u "Studentskom listu" ne spominje.

Odluke o pristupu pojedinih visokoškolskih ustanova štrajku donose najčešće zborovi studenata. Zanimljivu iznimku predstavlja Fakultet političkih nauka gdje je odluka o štrajku donesena na referendumu tajnim glasanjem.

Ipak, dio studenata u Zagrebu izjasnio se protiv štrajka, no pri tome bila su zamjetna brojna kolebanja. Tako se Visoka škola za fizičku kulturu izjasnila u početku protiv štrajka, da bi mu kasnije ipak pristupila. "Vjesnik" izvještava i da se na nekim fakultetima nastavno osoblje nije solidariziralo sa studentima, a na Pravnom fakultetu dekan je takav postupak izričito odredio. Ovo je izazvalo i sukobe između studenata i dijela nastavnika na Pravnom fakultetu. Tu se formiraju studentske straže, a "Politika" spominje optužbe Ante Paradžika na račun nastavnika koji su održavali ispite nazvavši ih "izdajnicima hrvatskog naroda". Studenti štrajkaši tu ometaju ispite. U štrajk u Zagrebu nisu stupile Viša upravna škola i Viša grafička škola, a protiv štrajka je istupio i klub studenata Istre. Zanimljiv prikaz sprečavanja štrajka na Višoj upravnoj školi daje članak "Sramota" u "Studentskom listu" koji je napisao predstavnik Saveza studenata Ante Primorac.

Već 26. 11. 1971. "Vjesnik" izvještava o navodnoj odluci na Tehnološkom fakultetu da se pokrene nastava. Slična informacija iznosi se i za Šumarski fakultet. Spominje se i nastojanje nastavnika da obnove rad i na Likovnoj

akademiji. Na toj akademiji čak i studentima sklon tisak zapaža neinformiranost i apolitičnost studenata. Prema "Vjesniku" redovna nastava održava se i na Visokoj školi za vanjsku trgovinu, a dijelom se rad normalno odvija i na Stomatološkom fakultetu. Iako ove izvještaje treba uzeti s oprezom, ipak izgleda da je kolebanja među studentima bilo.

Dana 26. 11. fakultetski odbor Saveza studenata Medicinskog fakulteta upućuje poziv na prekid štrajka. On ističe kako su studentski zahtjevi zapravo zadovoljeni dok bi nastavak štrajka omogućavalo "ubacivanje snaga kojima tu nije mjesto". Kao primjeri negativnih akcija ističu se one studenata Žarka Puhovskog i Dušana Cizmića-Marovića. U prvi plan treba staviti potrebu jedinstva studenata i CK SKH. Zbog zahtjeva za prekidom štrajka tajnik SSH Josip Mičija je suspendiran, s obrazloženjem da je razbijao jedinstvo studenata.

Nove sukobe izazvala je odluka plenuma SSH da se štrajk obustavi do 3. 12. Dio studenata smatrao je kako nastavu treba započeti što prije, dok je drugi tražio da se sačeka 3. 12. i novi zbor sveučilištaraca. Tako su studentske straže i dalje sprečavale ulaz na fakultete. "Politika" izvještava i o fizičkim sukobima na Ekonomskom fakultetu, a radio je samo dio Medicinskog fakulteta. Na Pravnom fakultetu štrajkbreherske akcije organizira i jedan od profesora. "Vjesnik" izvještava o kontradiktornim odlukama u svezi s prekidom ili nastavkom štrajka na Ekonomskom fakultetu, a slična je bila situacija i sa početkom nastave na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu. Usprkos odluci fakultetskog odbora SS ometa se nastava i na Medicinskom fakultetu, a studentske straže sprečavaju ulaz na Ekonomski fakultet, Pravni fakultet i PMF.

Studentski štrajk obuhvatio je i druge visokoškolske centre u Hrvatskoj, iako je, naravno, bio puno manjeg intenziteta. Nisu sve sredine jednako prihvatili poziv na štrajk, a u nekima štrajk je posve izostao.

U Splitu su se prvi izjasnili za štrajk studenti Građevinskog i Pravnog fakulteta, dok su studenti Kemijsko-tehnološkog fakulteta i Više ekonomske škole bili protiv. No, već 25. 11. plenum Saveza studenata Splita donosi odluku o štrajku usprkos protivljenju Elektrotehničkog fakulteta, Kemijsko-tehnološkog fakulteta i Pedagoške akademije. Od 1. 12. fakulteti u Splitu nastavili su s normalnim radom.

Poticaj štrajku zadarskih studenata dali su zadarski studenti pristigli iz Zagreba pri čemu su dijelili letke zavičajnih studentskih klubova na Hrvatskom sveučilištu koji je pozivao na opći štrajk. Studenti su ubrzo preplavili zadarske ulice postavljajući parole i plakate. Ipak, već 27. 11. "Vjesnik" izvještava kako je odbor za obustavu rada zadarskog fakulteta pozvao na ponovni početak nastave, jer je počeo s radom Međurepublički odbor za rješavanje deviznog režima i vanjskotrgovinskog sustava. Usprkos tome, tek "Politika" 2., a "Vjesnik" 3. 12. izvještava da je zadarski Filozofski fakultet počeo s nastavom.

Poseban slučaj predstavlja štrajk, odnosno preciznije pokušaj organiziranja štrajka u Rijeci. 23. 11. predsjedništvo SS Rijeke prihvaća odluku o štrajku, ali je ubrzo jedan njegov dio na čelu s predsjednikom Alenom Rubešom ustao protiv štrajka. Štrajku su mjesne institucije pružile jak otpor, sprečavajući održavanje studentskih zborova. Ipak, štrajk uspijeva na Višoj pomorskoj školi. Na naknadno održanim zborovima daje se puna podrška zahtjevima za promjenama u gospodarskom sustavu, ali se štrajk kao metoda smatra neprimjerenim.

Već na plenumu SSH predstavnici Osijeka i Križevaca izražavaju neodlučnost po pitanju štrajka. Usprkos tome, u Križevcima je štrajk održan i nastava je ponovno počela tek 1. 12. Predsjedništvo SS Osijeka odbacuje način za rješavanje ključnih pitanja gospodarskog sustava kakvog zastupa studentsko rukovodstvo u Zagrebu. Nastava se u Osijeku odvijala normalno. To najvećim dijelom vrijedi i za Varaždin, kao i za Sisak, itd.

Štrajk studenata bio je fenomen prvenstveno vezan uz zagrebačke fakultete, iako se ne mogu potcijeniti ni kretanja među zadarskim i splitskim studentima. Usprkos zahtjevima za jedinstvom studenata među njima dolazi do podvajanja koja sve više dolaze do izražaja što je štrajk dulje trajao.

Stav hrvatskog političkog vodstva prema štrajku

Za odnos političkog rukovodstva SRH prema štrajku karakteristični su ovi stavovi:

1. Priznavanje opravdanosti studentskih zahtjeva i isticanje cjeline studentskog pokreta kao pozitivne.
2. Zamjeranje na štrajku kao metodi političke borbe.
3. Upozoravanje na moguće štetno djelovanje štrajka koji odmaže rukovodstvu SRH, a pomaže jačanju njegovih protivnika.
4. Isticanje odgovornosti studenata, a posebno njihova rukovodstva.
5. Upozoravanje na ubacivanje "kontrarevolucionarnih" snaga u studentski pokret.

Za gotovo sve istupe rukovodilaca SKH karakteristično je priznavanje studentskih zahtjeva za bržim rješavanjem problema u sklopu privrednog sustava. Pozdravlja se ograničavanje studentskog pritiska samo na privredne probleme. Posebno se ističe da studentima treba omogućiti aktivnije sudjelovanje u procesu razvoja odnosno sudjelovanje kapitala koje nosi sveučilište. Studentski pokret se smatra dijelom hrvatskog, samoupravnog i socijalističkog pokreta čija je socijalistička orijentiranost neporeciva. U prvi plan se stavlja činjenica da je mlada generacija svesrdno prihvatila politiku SKH. Izraženo je razumijevanje za studentski revolt, za njihovu nestrpljivost i opravdanost njihovih motiva. Dapače, štrajkaši se brane od napada sa strane. Tako se posebna pažnja posvećuje neuspjehu nastojanja da se kompromitira revolucionarni sadržaj studentske akcije. Odbacuju se ocjene kako je štrajk poremetio političke prilike u Hrvatskoj. Usprkos nastojanju unitarista da studentski pokret prikažu kao antikomunistički, štrajk je zadržao miran karakter i na njemu nema "šovinističkih zakrpa". U svakom slučaju studentski pokret treba se sačuvati. Posebno je u obranu studenata oštro istupio član sindikalnog vodstva Marko Veselica. Konstatirajući da su u Hrvatskoj unitarističke snage u ofenzivi, on traži više respekta prema štrajku i protivni se stvaranju jaza između hrvatske inteligencije s jedne i radništva i seljaštva s druge strane.

Međutim, studentima se zamjera na političkim metodama koje primjenjuju. Studentski štrajk nije put prema rješavanju problema. Doduše, ne odbacuje se štrajk kao sredstvo političke borbe, ali se on može koristiti tek kada se sva ostala sredstva iscrpe. Uz to što se štrajk osuđuje kao metoda koja traži rješenje izvan sistema, upozorava se kako uvođenje metoda pritiska može dovesti do toga da se na studentski pritisak odgovori još jačim pritiskom. Studentski pritisak može postati presedan koji će se okrenuti i protiv Hrvatske. Prihvaća se kritika kako je potrebno energičnije djelovati, ali se uz to inzistira na stajalištu kako je središte političkog dogovaranja i odlučivanja CK SKH i da se taktika revolucionarne borbe ne određuje na tisuću mjesta. Ona metoda na koju se treba orijentirati jest metoda koju su stvorili ustavni amandmani, pri čemu se naglašava kako se bez suglasnosti Hrvatske ne može donijeti nov devizni režim.

U svim reakcijama hrvatskog političkog rukovodstva prevladava stav o mogućim opasnim posljedicama studentskog štrajka. Tako se apostrofira da akcija studenata ide na ruku unitarističkim, birokratskim i centralističkim snagama. Studenti otežavaju položaj SKH i potiču povratak poraženih snaga. Bez obzira

na namjere štrajkaša štrajk ide na ruku protivnicima kursa SKH i SKJ. Stalno se ističe mogućnost vraćanja stvari unatrag kao posljedica studentskog štrajka i po tome je on objektivno uperen protiv SRH i predstavlja udar na SK i njegovo rukovodstvo. Ukratko, moguće posljedice štrajka su nesagledive. Štrajk izaziva veselje u redovima protivnika kursa SKH jer otvara prostor za pristaje sužavanja demokratskih oblika kao i špekulacije o nestabilnosti Hrvatske i nesposobnosti njenog rukovodstva što se može iskoristiti za micanje rukovodstva SKH.

Prilikom isticanja svih opasnosti koje studentski štrajk vuče za sobom posebno se povlači pitanje odgovornosti kako studenata, tako i njihova rukovodstva. Napada se dio studentskog rukovodstva koji, iako formalno podržava stavove CK SKH stalno donosi zaključke suprotne njima. Ti zaključci radikalizmom idu na ruku protivnicima politike SKH i SKJ. Stalno se upozorava kolovođe štrajka na njihovu odgovornost pred društvom. Za neprihvatanje stavova SKH posebno se optužuje D. Budiša, a zbog nepromišljenih izjava I. Z. Čičak. Uz Budišu i Čička proziva se i Paradžik.

Znatna je pažnja posvećena opasnostima od ubacivanja "neprijateljskih" snaga u studentski pokret. Napadaju se pojedinci koji "nastoje iskriviti socijalističku orijentaciju studentskog pokreta", a onda se ponegdje pojašnjava što se pod time mislilo. Kao njihovo izvoriste ističu se "... šačice zakamufliranih iza raznih firmi, učenih ili literarnih, ovih ili onih društava."⁵ Osuđuju se separatističke note među studentima a posebno parole koje traže ulazak Hrvatske u UN, podjelu JNA i pozivi na generalni štrajk. Štrajkaši se optužuju i za ilegalno povezivanje s radnicima na radu u inozemstvu. Kao posebno opasno navodi se širenje glasina o pristupu štrajku nekih vojnih učilišta, glasine o tome kako hrvatsko rukovodstvo stoji iza štrajka, kao i pisanje stranog tiska kako štrajk studenata predstavlja izraz eksplozije nacionalizma koja po smrti Tita može dovesti do raspada Jugoslavije.

"Vjesnik" je prepun i navodnih izjava protivljenja studentskim metodama koje stižu ponajprije iz poduzeća. Ove izjave pretežno ponavljaju stavove partijskog rukovodstva i jasno je kako su one predstavljale samo dio dirigirane kampanje protiv štrajka. Najvećim dijelom one podržavaju studentske zahtjeve, ali odbacuju studentske metode i upozoravaju na moguće štetne posljedice. Ipak, svojim protustudentskim stavom ističu se zaključci lokalnih tijela u Istri. Tako općinski komitet SK u Labinu i Skupština općine Pula iznose ocjene o kontrarevolucionarnoj suštini štrajka što oštrinom odskače od stavova drugih lokalnih organa i poduzeća.

Možda najbolje stav rukovodstva Hrvatske prema studentskom štrajku izražava izjava urednice "Vjesnika u srijedu" Nede Krmpotić kako između studenata i SKH nema sukoba u platformi, već se radi o razlikama u metodi. Jasno je izražena podrška rukovodstva zahtjevima za promjenama gospodarskog sustava, dok se nacionalni zahtjevi prešućuju ili se osuđuju samo najradikalniji elementi. Reakcije rukovodstva jasno pokazuju svijest o vlastitoj slabosti pred daleko jačim snagama u tadašnjoj Jugoslaviji i težnju da se pritisak oslabi primjenom umjerenijih političkih metoda. Ovakvu taktiku hrvatskog rukovodstva studentski je štrajk izravno pogodio i to je bio glavni izvor sukoba na relaciji studenti - političko i državno rukovodstvo.

⁵ Vjesnik 27. XI. 1971. str. 4.

FRANCEK I MUC

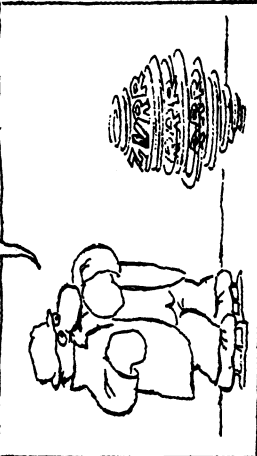

ZAR NE MUC, ZA OVO LED POVRHENE, DOČ NEMA TRAJE! MOGA SE PRIZNASTI, NEMA NIS-
TA LERŠE NEGO RE-
PUSITTI SE ŽIVSKIM
RADOŠTINAR!.

GUENA I NADAVICA NEGO
POSTUJEŠEG
DEMIZNOG
SUSTAVA.

MOLIM TE, MUC, NE PROTHERUJI SA ATRAKTA-
NIM FIGURAMA, NEMKI BI MOGLI TIČU
EUFORIJU DRABIKTERIZIRATI EKSESIONI!

CH, MUC, SVE JE
NAPROSTO DIVNO!!

ZAIŠTA VE OŽETA ŠTO
OVAN MASTAVAK NAJE U
EKOLOU I ŠTO GA NE
PRENOSE TELEVIZINA I
MILKA BABOVIĆ.

MO, FRANCEK, ZABORAVILI SMO NA ČIMENICU
DA SAHA DOKO MIS STELU NESKUTINA, UZBI-
BANA I TEMPERAMENTNA TIČKA AKTIVNOST.

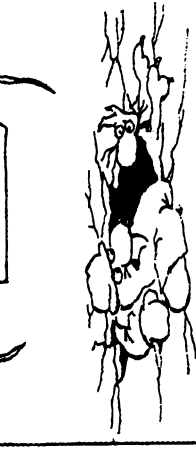

MUC

KUJNOVA SE EKIPA KRESOVITAO
OPARVALA OD NEBEŽIVANIH PAKOVA
MA SANDIKLADOM ZBOBU PRED
4500 RADNIKA TROVNICE "BADE
RONDČAR" I JOS FOKESDNE...
MILUTINU,
BARTICU

DOVAGA, IPRIČ
EVO MIS U KLOPCI VILAS-
SU NAS NAVEŠI, TITOG SERTATIZMA!
BUDIMO ŠRETNI AKO NAS
MA TANAK LED!!
NE OPRUZE DA SMO SE
POSLUŽILI METODOM
PRITISKA I..

Reakcije studenata i krugova koji ih podupiru na stavove rukovodstva prema štrajku

Studenti štrajkaši, a posebno njihove vođe polemiziraju sa stavovima rukovodstva Hrvatske. Pri tome se studenti uglavnom protive određivanju taktike političke borbe iz jednog centra i ističu potrebu radikalizacije te taktike; napadaju pisanje službenog tiska u svezi sa štrajkom; usprkos svemu podržavaju SKH; te se protive pretvaranju štrajka u demonstracije, a bore se i protiv štrajkolomaca i “ekscenčnih” pojava.

Stavove studenata u polemici s rukovodstvom posebno je jasno izložio Dražen Budiša u članku “Štrajk” u “Studentskom listu” i u izlaganju na plenumu SSH 23. 11.⁶ Budiša tako odbija tvrdnju da je štrajk udarac u leđa CK SKH, već tvrdi da je on, dapače, radikalniji, revolucionaran i bitno klasni čin. Ipak, priznaje da štrajkaši ruše već poljuljani legitimitet kako bi barem ostvarili minimum ljudskog dostojanstva, smatrajući da se zbiljska revolucionarnost ne može temeljiti na poštivanju legitimiteta iako pri izabiranju sredstava treba paziti da ova ne kompromitiraju uzvišenost nakane. Potrebna je stvarna i radikalna akcija pri čemu svi moraju prihvatiti rizik bez obzira na posljedice, jer se drugačije ništa više ne može postići. Svako staleški ili institucionalno ograničeno društvo gibanje po njemu je osuđeno na propast. Studenti nisu mogli primijeniti druge metode zbog okolnosti u kojima žive. Komunističko vodstvo u ime različitog pristupa političkoj taktici ne smije se razračunavati sa studentskim pokretom. Odricanje progresivnog dijela CK SKH od studentskog pokreta može imati katastrofalne posljedice i dovesti do gubitka podrške koji je taj dio rukovodstva uživao, jer “ako želi imati povjerenje naroda, mora samo imati povjerenja u narod.” U suprotnom, pokazat će postojeće rukovodstvo narodu kako on ovakvo političko rukovodstvo ne zaslužuje i mogu se dovesti u pitanje društveno-političke strukture koje su studente dovele u poziciju da je štrajk neizbježan. Jedinstvo progresivnih snaga ne treba se temeljiti na istovjetnosti izrečenih stavova, već na konkretnoj akciji.

Veliko nezadovoljstvo izazivaju tvrdnje da je samo manjina studenata za štrajk i kako se njima manipulira. Tako se odbacuje i saopćenje Sveučilišnog komiteta SKH, jer nastoji unijeti razdor među studente.

Ovo potiče jako nezadovoljstvo studenata prema službenim sredstvima pripočavanja koja stvaraju takvu sliku o štrajku. Posebno se oštro napada pisanje listova Vjesnikove kuće. Njih tako prozivaju studenti Medicinskog fakulteta, Veterinarskog fakulteta, zavičajni klubovi sveučilištaraca, itd., pa to postaje jedno od općih mjesta u izjavama studenata. Slično nezadovoljstvo izaziva i komentar Radio-televizije Zagreb po donošenju odluke o štrajku.

Kao dio rukovodstva SRH koji zaslužuje podršku posebno su istaknuti Savka Dabčević Kučar, član predsjedništva SFRJ Miko Tripalo, predsjednik SUBNOR-a Hrvatske Milovan Šibl, predsjednik Izvršnog komiteta SKH Pero Pirker i predsjednik Gradske konferencije SKH Zagreba Srećko Bijelić kao vođe progresivnog dijela SKH. Predsjedništvo SSH izražava povjerenje u napredne snage SKH i SKJ na čelu sa Savkom Dabčević Kučar i Titom. Predsjedništvo SSZ šalje brzojav Titu očekujući njegovu podršku i primanje studentske delegacije. Sličan brzojav poslan je i Savki Dabčević Kučar. Odbacuju se tvrdnje da studenti odbijaju suradnju s društveno-političkim organizacijama, već je stanje obrnuto. Apsurdan odnos između studenata i rukovodstva najbolje izražava izjava D. Budiše kako je štrajk izraz podrške CK SKH prihvatio on to ili ne.

Studentske vođe posebno su nastojale spriječiti demonstracije studenata, ali i štrajkolomstvo. Iako se ne smije odstupiti ni korak, dok se devizni režim ne

⁶ Studentski list 26. XI. 1971. str. 3, 10-11.

riješi, istovremeno se treba čuvati provokacija. Posebno su opasna nastojanja da se ekstremističke izjave pojedinih studenata predstave kao stav SSH. Zanimljiv je slučaj studenta Dušana Čizmića-Marovića koga se optužuje da je pozivao studente da izađu na ulice što je dovelo do toga da je bio fizički udaljen sa zбора na Filozofskom fakultetu. Čizmić-Marović je to kasnije demantirao. Ipak, opasnost od izbijanja nereda bila je kasnije jedan od povoda studentskom rukovodstvu da prekine štrajk.

Studenti nastoje štrajk što više osmisliti pa je tako pokrenuto održavanje “slobodne hrvatske katedre gospodarskih znanosti”. Tako su tijekom štrajka predavanja o deviznom, vanjsko-trgovinskom i bankarskom sustavu održali Hrvoje Šošić i Marijan Hanžeković. Predavanje o naprednom studentskom pokretu prije Drugog svjetskog rata održao je Grga Gamulin.

Malo je zabilježeno izjava studenata protivnika štrajka, pa je tako posebno zanimljiv istup studenta Tomislava Jantola na Fakultetu političkih nauka, što je zabilježila “Politika”. On smatra da u štrajku ima nečeg sumnjivog, posebno naglasivši zahtjev I. Z. Čička da Hrvatska uđe u Ujedinjene narode.

Studenti su bili svjesni opasnosti da ih se proglasi nacionalistima, pa su nastojali pridobiti i studente ne-Hrvate. Tako D. Budiša poziva i studente Srbe da se pridruže štrajku i ističe se podrška studentskim zahtjevima koje daju zavičajni klubovi studenata na Sveučilištu Rusina-Ukrajnaca, Makedonaca i studenata s Kosova.

Kasnije su studenti bili posebno optuživani da su štrajkom težili potaći opći štrajk koji bi zahvatio cijelu Hrvatsku. Da je to djelomično istina svjedoče zaključci fakultetskog odbora SS Poljoprivrednog fakulteta u kojima se izražava očekivanje da će se studentska inicijativa proširiti i paralizirati cijelu Hrvatsku.

O štrajku studenata na Hrvatskom sveučilištu SS Jugoslavije bio je, doduše, obaviješten, ali nije zauzeo nikakav stav. Od studenata iz drugih krajeva Jugoslavije štrajku na Hrvatskom sveučilištu podršku je dao Slovenac Tone Remc, tada član koordinacionog odbora Udruženja saveza studenata Jugoslavije. O štrajku je raspravljao Izvršni odbor Zajednice studenata Ljubljane, ali zbog oštro suprotstavljenih stavova ni on se nije izjasnio.

Političko rukovodstvo Hrvatske isticalo je kako štrajkaši produbljuju jaz između radnika i studenata. To se potkrepljivalo brojnim izrazima protivljenja štrajku u obliku navodnih zaključaka radničkih zborova. Čini se da je situacija bila upravo suprotna. Studentski tisak tako izvještava o neuspjelom održavanju zborova u tvornicama “Rade Končar” i “Nikola Tesla” koji su trebali osuditi štrajk, ali su propali. Dapače, radnici “Nikole Tesle” pružili su studentima podršku. O neuspjehu zбора u “Nikoli Tesli” koji je trebao osuditi štrajk izvještava i “Politika”. Kao karakteristične stavove radnika mogu se predstaviti stavovi radnika “Rade Končara” iznesenih u “Hrvatskom sveučilištu”. Oni ističu kako su studenti pokretni i mladi, više znaju i imaju više vremena, nemaju vlastitu obitelj, pa zato lakše mogu nešto više reći i riskirati.

Iako uzdržanu, podršku studentima daju i dekani i kolegij Hrvatskog sveučilišta. Oni podržavaju studentske zahtjeve, izražavaju razumijevanje za njihove postupke, iako ističu i njihovu moguću štetnost. Podršku štrajku dao je i Teološki fakultet.

Reagiranjem krugova sklonih studentima štrajkašima dobro izražavaju komentari u “Hrvatskom sveučilištu”, “Hrvatskom tjedniku” i “Telegramu”. Tako uvodničar “Telegrama” izražava puno razumijevanje za studentsku nestrpljivost, pa tako ističe kako se bez obzira na oblik političke akcije “nitko razuman ne može ne solidarizirati s motivom akcije”. Nerješavanje deviznog pitanja je “atentat na dostojanstvo građanina.” Zato nije nimalo čudno da mladom čovjeku “nikakva taktika ne može biti opravdanje za produživanje laži koju osjeća svojom egzis-

tencijom.” Na kraju zaključuje kako “Optimizam nema neograničen kredit - Hic Rodus, Hic salta...”⁷

U uvodniku “Hrvatskog sveučilišta” pod naslovom “Problem zajedništva” Grga Gamulin izlaže kratku analizu štrajka i njegovih postignuća.⁸ On otvoreno polemizira s kritičarima štrajka. Ponosan je zbog akcije studenata, a zabrinut je zbog onih koji nastoje prekinuti štrajk. Metoda se ne smije napadati, već se o njoj treba raspravljati. Ne slaže se ni sa zahtjevom za određenjem taktike iz jednog centra.

Kao neosporne činjenice o dotadašnjem tijeku štrajka on ističe:

1. Uspjeh štrajka na zagrebačkim fakultetima i jedinstvo studenata, razumijevanje i solidarnost nastavnika sa studentima, disciplinu studenata i izbjegavanje incidenata, izričito proklamirana socijalistička orijentacija, neuspjeh pokušaja da se radnici okrenu protiv studenata, uporno nastojanje novinstva da se događaji izobličie i označe suprotnima kursu SKH.

Štrajkaši su zagrizli u ključan problem konstituiranja i vršenja vlasti. Politička taktika studenata proizlazi iz njihova vlastita političkog iskustva, što dokazuje i nenazočnost viših partijskih kadrova među studentima.

Slično kao i uvodnik Grge Gamulina i komentar “Hrvatskog tjednika”⁹ brani pravo studenata da sami odlučuju o metodi političkoga djelovanja. Doduše, oportunist studentske metode je stav procjene, ali pri tome treba imati na umu da je strpljenje što se tiče deviznog režima, na izmaku. Konačno, štrajk je “oblik konkretne akcije unutar poznatih i priznatih normi mirnog prosvjedovanja na sveučilištima širom svijeta”. Kao i prethodni komentar i ovaj u “Hrvatskom tjedniku” ističe neizmanipuliranost studenata i to potkrepljuje nespornostima između rukovodstva SKH i studenata. Također pozdravlja trezvenost studenata, odustajanje od demonstracija i odlučnost da se uklone provokatori i izbjegnu ekscesi, iako je egzaltacija i euforija studenata dovodila do nekih zastranjivanja koja su pretvarana u tzv. ekscese.

Ovaj komentar zahvaća i samu srž problema. On tako ističe da je štrajk “samostalni politički čin na fronti borbe naprednih snaga hrvatskog društva za ostvarivanje eminentno klasnih zahtjeva bez kojih i novim ustrojstvom federacije nacionalna emancipacija ostaje lišena svoje materijalne baze.” Postojeći devizni sistem je neodrživ, jer sprečava razvitak Hrvatske unutar Jugoslavije. Radikalnu studentsku akciju čini opravdanom i činjenica da demokratske i umjerene metode hrvatskog rukovodstva njegovi protivnici shvaćaju kao znak slabosti.

Zaključak

30. 11. na zatvorenom zasjedanju plenuma SSH odlučeno je da se štrajk do 3. 12. prekine, kako bi se izbjegli ekscesi i izrazilo povjerenje u napredne snage SKH i SKJ na čelu sa Titom i Savkom Dabčević Kučar.

Štrajk je završio kao što je i počeo - velikim studentskim zborom. On je protekao u bitno drugačijoj atmosferi od one u kojoj je štrajk započeo. Svi su osjećali da su se ne samo nad studentskim pokretom već i nad Hrvatskom u cjelini ponovo nadvili tamni oblaci. Ovakvo stanje duhova jasno izražava govor D. Budiše - “nad hrvatskim sveučilištarcima i nad hrvatskim narodom nadvila se mora, sablast. Sada nastupa trenutak kada svatko ostaje sam sa svojom savješću i strahom. Dani što dolaze dani su iskušenja. Pri tome neki će pokleknuti, ali to su i trenuci kada se ljudi istinski prepoznaju. Hrvatski studenti usprkos tome ne smiju izdati ideale općenarodnog pokreta. Ako odemo mi”, najavio je

⁷ Telegram 26. XI. 1971. str. 1.

⁸ Hrvatsko sveučilište 26. XI. 1971. str. 1.

⁹ Hrvatski tjednik 26. XI. 1971. str. 3.

Budiša, “doći će drugi, još radikalniji”. Na kraju je zaključio kako pojedinci mogu pogriješiti, ali narod nikada.

Obrise sablasti koja se nadvila nad studentima i Hrvatskom već je najavio Tito u svome izlaganju na zasjedanju predsjedništva SKJ početkom prosinca u Karadorđevu. On je studentski štrajk ocijenio kao dugo i pomno pripremanu kontrarevolucionarnu akciju.

Poticatelje štrajka pronašao je izvan zemlje, a kao lijek protiv kontrarevolucionarnosti propisao je pojačano marksističko obrazovanje na sveučilištu.

Možda najbolji komentar studentskog štrajka dao je Zlatko Grgić s dva rena stripa u *Hrvatskom tjedniku* (vidi str. 237). Zaista, revolt hrvatskih sveučilištaraca može se usporediti s plesom na tankom ledu koji je neminovno morao završiti otrežnjenjem u hladnoj vodi sveprisutne socijalističke bare.

Na kraju, mogu se ponoviti riječi Gerge Gamulina napisane tijekom štrajka: “Može li se osporiti nešto što je u svakidašnjici oko nas postalo povijesnim događajem?”

Zusammenfassung

Der Streik der kroatischen Studenten im Herbst 1971 in der damaligen Presse

Aufgrund der zeitgenössischen Presse versucht der Autor, den Verlauf des Streikes der kroatischen Studenten im Herbst 1971 zu rekonstruieren. In erster Linie stellt er die Grundforderungen der Streikenden und deren Ziele fest, und er versucht auch das Ausmaß des Streikes zu bestimmen. Am Ende analysiert er die Stellung der damaligen kroatischen politischen Führung gegenüber den Ereignissen an der Zagreber Universität sowie die Reaktionen der Studenten auf die Standpunkte der Politiker.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY

INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

28

ZAGREB

1995.

Izdavač: **ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU**

REDAKCIJA:

Branka BOBAN, Neven BUDAK, Mirjana GROSS, Franko MIROŠEVIĆ,
Štefica POPOVIĆ, Nikša STANČIĆ, Božena VRANJEŠ-ŠOLJAN

UREDNIČKI KOLEGIJ:

Ivo GOLDSTEIN, Dragutin PAVLIČEVIĆ, Mario STRECHA

IZVRŠNI UREDNIK:

Mario STRECHA

Adresa uredništva: Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet
Zagreb, Krčka ul. 1

tel.: 385 01 519 044 fax: 385 01 513 834

Časopis izlazi jednom godišnje. Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo
znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku
kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis "Radovi" oslobo-
đen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Ministarstvu znanosti i tehnologije Republike
Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.

ZA IZDAVAČA:
Ivo GOLDSTEIN

DESIGN NASLOVNICE:
Iva MAKVIĆ

**PRIJEVOD SAŽETAKA NA
NJEMAČKI JEZIK:**
Marina DENONA-KRSNIK

PRIPREMA ZA TISAK:
Hrvoje STANČIĆ

TISAK:
KRATIS
Vrapčanska 15, Zagreb

Tiskanje završeno u siječnju 1996. godine